

MAGYAROK A RÉGI ROMÁNIÁBAN.

A régi Romániában háromféle magyar telep volt.

1. A bukovinai székelyeké, akik csak másfél századdal ezelőtt mentek ki, a történelmünkben ismeretes mádэфalvi eset után.

2. A Moldvában lakó csángóké és az ezekkel félig-meddig egybeolvadott székelyeké.

3. Az Olteniában és Munteniában lakó magyaroké és székelyeké.

Számot adni a bukovinai székelyekről, kik nem teljes praecisióval hivatnak csángóknak, csak megközelítőleg lehet. A legcsekélyebb számítás, mely kezeim közt megfordult, 11,660-ra teszi. Ez a Szent László-társaság adata. László Mihály, ki maga is közülök való, 20,000-nél többre becsüli számukat. Gegő Elek számítása, még ha a többi falvakban elszórva lakókat hozzá veszi is, annak ellenére, hogy ő az azóta elpusztult Boldogfalvát és Magyarfalvát is beveszi számításába, csak 7—8000 magyarra teszi számukat a lemergi akkori érseki titkár, dr. Dzinbasik Ker. János közlései szerint, míg Kubinszky püspök 1880. évi jelentésében magának Hadikfalvának 6000 lakost tulajdonít. Pedig itt csupán a névleg ismeretes öt faluról: Andrásfalva, Hadikfalva, Fogadj Isten, Isten-segíts és Józseffalváról van szó, amely falvakkal mindegyike teljesen rendezett, s így aránylag nem is nehezen számbavehető. Megjegyzendő, hogy Andrásfalván, Isten-segítsen és Hadikfalván tisztán laknak a magyarok; a másik kettőben vegyesen a románokkal, de azok is megtanulnak magyarul.

A bukovinai községek közgazdasági állapota egyáltalán nem mondható virágzónak. Túlnépesedés állván be, a különben szorgalmas és igyekvő nép munkát igen gyakran messze földön kénytelen keresni.

A magyarság száma nem csökken számbavehető módon a bukovinai magyar falvakban, amit elsősorban derék papjaiknak (az andrásfalvi reformátusok kivételével mind római katolikusok) köszönhetnek.

A moldvai magyarok és csángók közt a különbséget felállítani alig lehet. Csángók szorosabb értelemben a Szeret völgyén laknak, s el vannak zárva a magyar szótól; míg a tiszta székely telepek a határhoz közel vannak s folytonosan kapván új és új székely kivándorlókat, az összeköttetés élénkebb és eredményesebb.

A moldvai csángók számát a legkülönbözőbb módon állítják össze az egyes írók. A következtetés kedvéért, amelyet le akarok vonni, felsorolom a következő adatokat:

A moldvai hivatalos statisztika korábban 37,869 magyart ismer el, az összes lakosság 2'59°/o-át. Ezen adatok szerint Neamtu megyében volna 399, mind földmivelő; Roman megyében 14,756, mind földmivelő; Bacau megyében 22,426, amely számból 21,628 földmivelő, 400 falusi iparos, 10 kereskedő, 219 idegen alattvaló, 17 árva és 152 vegyes. Ezeken kívül Putna megyében volna még 83, Tecuci megyében 135, s a többiekben egy pár magyar. Hogy azonban a román hivatalos statisztika nemzetiségi tekintetben nem megbízható: azt úgy hiszem, nem kell bőven igazolni.

Az 1899-iki népszámlálás adatai az utolsó hivatalos adatok, amelyek a Colescu-féle hivatalos statisztikában bocsáttattak közre. Ezen adatok azonban a román kormány azon álláspontja szerint, hogy nemzetiséget nem ismer, csak a felekezeti viszony szempontjából mutat kézzelfogható adatokat. Ha tekintetbe vesszük, hogy más, mint róm. kath. magyar alig van Moldvában, viszont a már elrománosodott csángókkal együtt alig van más róm. kath. lakos is, mint csángó, az eredmény, mely 149.687 róm. katolikust mutat ki (Bacauban 18'2, Románban 20'7 százalékát az összes lakosságnak), megnyugtató volna, bár itt is van némi gyanúra ok, amennyiben az egyházi statisztika viszont más adatokat tüntet fel.

Sőt a tudományos is.

Egy neves román statisztikus, Obedenaire, ugyanis egy 1876-ban megjelent művében (*La Roumanie economique*) kénytelen maga is 50,000-re tenni a csángók és 36,000-re a magyarok és a székelyek számát. Hogy pedig Obedenaire nem

irántunk való elfogultságból teszi ezt, annak bizonyítékául elég legyen felhozni, hogy a *Gazeta de Transsilvanie* előtt a statisztikai tekintély is. „Van — így szól — 50,000 székely, románul csángó névvel jelölve, letelepedve Moldvában, különösen Román, Bakó és Jassy kerületekben (Raticheni, Valeni, Cleja, Prajesci, Valea-Séca, Cotnasi stb. községekben). Ezek különböző időkben menekültek Erdélyből az urak zsarnoksága elől. Nem csatlakozva a románokhoz, a kath. vallást követik. Papjaik olaszok. Nem fognak sokáig ellentállani az elrománosításnak. (Ils ne résisteront pas longtemps à la roumanisation.) Az ujoncozás kitünő mód a beolvasztásukra.“

Maga a román statisztika is elismeri a gyors változásokat ez irányban. Igen sok esetben a természetes szaporodás — mely a román statisztika szerint is meglepőleg nagy — teljesen ellensúlyozta egyes falvak egyszerű átvételét az orthodox egyházba, ahol a lakosság ősi vallását elhagyja nyelvével együtt, s csak így lehet megérteni azon nagy eltolódásokat, melyeket e téren is konstatálnunk kell a régebbi adatokkal szemben.

Nem is említve a régi három moldvai: szereti, bakói és milkovi püspökség Benkő által összegyűjtött adatait, az újabb utazók adatai is eltérők.

Így Zöld Péter (*Magyar Könyvház*, 1783) az 1770-es években írt műve szerint a Moldva és Szeret közt levő csángók a bakovi, a tatromellékiek pedig a milkoviai püspökséghez tartoznak, 62 faluban laknak, 9 plébániába osztva: Jassy, hol a legtöbb katolikus magyar; Mogyiló, amelynek egy része a lengyel királyé, a másik az oroszé, a harmadik moldvai, csupa magyar; hozzá négy falu tartozik: Damafalva, tizenhárom magyar faluval; Szabófalva ötszáz gazdával, 9 faluval; Talpa a Moldva túlsó partján 12 faluval, a hol koldus nincs; Kaluger pataka 17 községgel, részben régi csángó, részben új székelyekkel; Forrófalva, melynek magának 7 vagy 8 ezer lelke van; Gorzafalva, mely nem egészen magyar, 2 faluval; végül Hus város, a régi magyar hussziták állítólagos maradékai, kiknek egy része Besszarábiába ment át.

Gegő Elek 1836-ban 15 plébániában 570 filiában 7 magyar minorita lelkiatya felügyelete alatt 45—50 ezer magyart számít.

Szerinte a statisztika így áll:

Plébánia	Lélekszám	Filialisok	Filialisok lélekszáma
Bogdánfalva	800	Hidegkút, fund	2000
Csutafalva	500	Vegyes falvak	800
Forrófalva	1400	Nagypatak, Paskán	3000
Domafalva	800	Dsidafalva, Tamásfalva, Talpa stb.	4000
Galac	100	Bogáta, Borzest, Doftánfalva, Dománfalva,	
Gorzafalva	800	Fűrész, Guravuj, Herza, Káson, Prallea, Szalonc, Szöllő-hegy, Újfalu, Vizanta, Völcsök stb.	4000
Halocsest	400	Miklósfalva stb.	1000
Huss	130	Wasluj, Falui stb.	1000
Jassy	1060	Kútvar, Serata stb.	1060
Kalugerpatak	600	Bálló, Barátfalva, Skine, Sópatak, Terebes, stb.	300
Klézse	550	Csikfalva, Pokolpataka, stb.	3000
Prézest	600	Vojána, Drosest, stb.	2000
Pusztina	700	Sziró, Berzinst, Bolosen, Brustulácza, Csürgés, Glodur, Moine, Komárfalva, Orosa, Sóstárló, Vidráz, stb.	5000
Szabófalva	1600	Ankucz, Huszárfalva, Kakasfalva, Kelgyes, Kiczkófalva, Lakosfalva, Gyiresd, Stenkófalva, stb.	5000
Tatros	700	Akna, Diószeg	7000

„Ha pedig eredetöket tekintő szempontból nyomozzuk s megemlékezünk, hogy a Bukovina felé eső hajdani mezővárosok és többnyire népes plebániák is (ú. m. Mugilló, Harlew, Baja, Németi stb., sőt Bákó, Román, Karázsonkó, Talpa is) ezer meg ezer magyar lakost számláltak; de lassanként, valamint a déli része is Moldvának, a besszarábiakkal együtt elkorcsosodtak: ily szempontba Moldva népességének $\frac{1}{4}$ része magyar. P. Baudin 1647-ben 30 helységben püspöki látogatásakor 10 papot, 13 diákot és 1020 familiát talált. De nem kell feledni, hogy ő csak 30 helységben fordult meg: Moldvában pedig 70 jelesebb filialisnál több van, ide nem számítván azokat az oláh falukat, melyekben 10—15 magyar gazda telepedett le. Aztán figyelni kell arra is, hogy a füsttől járó adó miatt egy házban 3—4 familia lakik, Ezt nemcsak Zöld Péter vallá 1764 jun. 15-én a nyomozó bizottság előtt, hanem magam is tapasztalám, főkép a székely telepeken.“

Egy francia író, J. H. Vaillant, 1875-ben megjelent művében (*La Romanie*) a moldvai magyarok számát 100,000-re becsüli.

Jerney keleti utazásában az 1851-iki statisztikai adatokat adja. Érdekes változásul említi, hogy némely oly fiók-egyházak keletkeztek, ahol még 1845-ben magyarok nem laktak, ami megmagyarázható a népesség gyors szaporodása és gazdaságilag fejlődöttebb volta folytán. A négy egyházi kerület statisztikája így volna :

I. Jászvásár	— — — — —	5,726 lélek,	9 templom
II. Szabófalva	— — — — —	13,727 „	17 „
III. Bogdánfalva	— — — — —	17,256 „	32 „
IV. Tatros	— — — — —	8,475 „	30 „
Összesen — —		45,184 lélek,	88 templom.

Ehhez ő megjegyzi, hogy körülbelül 2000 állandó lakással nem bíró ki van e statisztikából hagyva, s a templomok közül 9 kőépítmény. Meg kell azonban jegyezni, hogy e kimutatásba be vannak foglalva a nem magyar nyelvű román. katolikusok is, s maga a misszió akkorj főnöke és apostoli visitator, De Stephano Antal bendeni címz. püspök szerint a parochiák nyelve Jassyban német, lengyel, román; Horlesten román; Galacon román, német, olasz, görög, francia; Botosánon lengyel, német s csak a többiekben használtatik a magyar nyelv is.

Ezen kimutatás faluról falura adja a lélekszámokat, mint szintén az egyes parochiák és lelkészek nevét.

Imets Fülöp 1868-ban következő összeállítást ad (*Utazás Moldva-Oláhhonban, 1868*) az összes kath. népességről :

a jassyi kerületben	7,649
a szerethi „	17,187
a besztercei „	21,466
a tatrosi „	10,223
Összesen — —	56,345

„Az 56,345 összeghez hozzá kell adnunk a nem állandó kereskedők, mesteremberek, munkások számát, amelyet a mostani forgalmas időben bizvást feltehetünk 3000-re : világos, hogy a moldvai katolikus, illetőleg pedig $\frac{9}{10}$ -ed részben magyar status kerek számban mintegy 60 ezerre megy. Ennyire azt ma fölteszi, sőt ezt minimus calculusnak tartja a romániai köznézet is. Egy jelenkori statisztikai értekezés tízezer csángó családot számít, ami a statisztika elfogadott kulcsa szerint 50 ezer ember. Hát még a nem csángó magyarok? Nem akarom tehát a Reverendissimust (Veszely) megjobbítani, ki szintén 60 ezerre

entésében a moldvai kath. számát. Jelenleg pedig va-
gyon Moldvában 89 egyház és 12 kis kápolna.”) Felsorolja a
32 lelkész nevét, kik közül 5 tudott csak magyarul.

Kovács Ferenc ugyancsak 1868-ban úgy találja, hogy a
részint román alattvalóvá vált, részben magyar alattvalónak
megmaradt székely telepeket — a körülbelül 2500-nyi városi
magyarságot is ideszámítva, 11,500—12,000 főre tehetni; míg
a többi fel 65 ezerig — 2000—3000 egyveleg idegennek kivé-
telével — a tulajdonképeni csángó magyarok törzséhez tarto-
zik. A Szereth és Besztercze vizek felső részén lakó csángók,
valamint a Szucsava, Moldva és Pruth mellékiek részben már
elrománosodtak. A halucesti, szabófalvi, reketenyi, tamásfalvi
és aczélfalvi plébániák számos fiókegyházukkal (mintegy 14—16
ezer lélek) csak részben beszélnek a magyar nyelvet; míg a
Huss, Horlest és Kotnara anyamegyékhez tartozandók (mintegy
5—6000 lélek) már végkép elfelejtették ősi nyelvöket.

Részletes kimutatást ad az egyes falvokról

I. Jászvásári kerület:

filia.

1. Jászvásár. Nyelve : német, lengyel, román, francia, magyar	2210
2. Horlest. Nyelve : román — — — — —	556 4
3. Huss. Nyelve : német, lengyel, kevés magyar — — —	2159 2
4. Galac. Nyelve : magyar, német, olasz, francia — — —	352
5. Botusán. Nyelve : német, lengyel, román, egyes csalá- doknál magyar — — — — —	1031 18
6. Kotnara. Nyelve : román, egyes családoknál magyar —	537 8

II. Szerethi kerület.

1. Halaucsest. Nyelve : magyar és román — — — — —	2554 6
2. Szabófalva. Nyelve : magyar, román, kevés német — —	3577 6
3. Reketén. Nyelve : magyar, román — — — — —	2299 4
4. Tamásfalva. Nyelve : román, egyes családoknál magyar	2335 5
5. Aczélfalva. Nyelve : román, magyar — — — — —	2016 8
6. Talpa. Nyelve : magyar, román, kevés német — — —	1337 10

III. Beszterczei kerület.

1. Bákó. Nyelve : magyar a filiákban : magyar, lengyel és német a városban — — — — —	1010 6
2. Prezest. Nyelve : román, magyar — — — — —	2624 11
3. Valén. Nyelve : magyar, kevés román — — — — —	3032 16
4. Kalugyerpataka. Nyelve : magyar — — — — —	2986 8
5. Bogdánfalva. Nyelve : magyar — — — — —	1945 4
6. Nagypatak. Nyelve : magyar — — — — —	1426 —
7. Forrófalva. Nyelve : magyar — — — — —	1296 —
8. Klézse. Nyelve : magyar — — — — —	3439 18

IV. *Tatrosi kerület* (Ezek bevándorolt székelyek.)

1. Tatros. Nyelve : magyar	— — — — —	1938	11
2. Gorzafalva. Nyelve : magyar	— — — — —	2362	12
3. Pusztina. Nyelve : magyar	— — — — —	2016	13
4. Dormánfalva. Nyelve : magyar	— — — — —	1581	11
5. Foksán. Nyelve : magyar, egyes családoknál német	— — — — —	912	7

Ezen statisztika 1857-ben állított össze a jassyi püspök rendeletére. Az összes lélekszám 47,276 lélek volna, mihez 4—5000 ide s tova mozgót kellene venni. Kovács szerint örvendetes a progressio, habár a románosodás lassú áramlata folyton tart. 1844-ben ugyanis 43,244, 1851-ben 45,187; 1857-ben 47,266; 1860-ban 51,049, s ugyanezen progressio szerint 1868-ban 62,914 lélekszám volna. A baj csak az, hogy ezek most már nem mind magyarok.

Van tehát szerinte Moldvában ;

- a) székely települő állandó lakhellyel 11,500—12,000 ;
- b) mozgó magyarság 4—5000 ;
- c) idegen (nem magyar) 2—3000 ;
- d) elrománosodott csángó a legközelebbi évekből 14—15,000 ;

e) ősi nyelvet értő és beszélő magyar 44,914—45,919.

A kath. lakosság 62,914. Négy kerület, 25 egyházmegye, 178 fiókegyház, 80 templom, 10 kápolna, 26 lelkész. Iskola természetesen nincs. Az állami iskolák tisztán román nyelvűek minden faluban.

Veszely Károly a magyarul beszélő csángók számáról a Sz. László-Társaság győri nagygyűlésén úgy nyilatkozik, hogy számuk már egy tizeddel ezelőtt történt összeírások folytán 47,266 lélekre tétetett, de bizonyára a 60,000-et feléri.

1880-ban második moldvai útjáról való jelentésében Kubinszky püspök az új schematismus alapján egyenként mutatva ki a községeket, a katolikusok számát 48,678 lélekre teszi, kiknek fő része magyar. „Többen ezen katolikusok közül — írja a jassyi püspök 1880 febr. 20-án — a román nyelvet is beszélik ; sok van szegény, kevésbé oktatott, lélekben lanyha és az újabb időben, fájdalom, nem kevés bűn van köztük. Úgy vélem, legfőbb szükség az, hogy kath. iskolák állíttassanak minden plébánián és a nagyobb filiákban. Újabban ily iskolák állíttattak Dormanest, Cinghicut, Dostani és Berzones községekben, melyeknek segítséget adtam a Szent László-Társulat ajándékaiból. Nagy nehézségünk van kántorok és tanítók

nyerésében, kik kellő képzettséggel és jó erkölcsökkel bírnának, s kik képesek lennének a vizsgálatok letevésére és a román oktatásügyi miniszterium útján a tanítási szabadalom elnyerésére. A missionariusoknak tehát általános véleménye és óhaja, hogy főképen kántortanító-képezde Bákóban, a missiónak mintegy központján állíttatnék fel.“ A legújabb időben ismét került két magyar pap oda, kiknek egyike tudtommal még ma is ott van és egy fiatal benszülött csángó lelkész.

Meg kell jegyezmem, hogy ezen kimutatások mindegyikében csupán a moldvai csángók és azok közül is a róm. katolikusok szerepelnek. Miután azonban, más felekezetűek, pl. orthodoxok, zsidók, reformátusok és unitáriusok is vannak, ez utóbbiaknak Szászcuton és Galacon egyházuk is: e tétéleket megfelelőleg fel kell emelnünk, hogy az igazsághoz közel álljunk.

Kiegészítésül vessünk egy pillantást a többi romániai magyarok statisztikájára is.

Fentebb láttuk, hogy Obedenaire azok számát 36,000-re teszi. Aurelianu volt miniszter, ezen elfogultsága mellett is tekintélyes író (a *Terra nostra* írója) 1888-ban az osztrák-magyar alattvalók számát 28,136-ra teszi, amelynek egy részét Moldvára le kell vonni, de viszont a naturalisáltakat hozzáadni. Kovács a következő számításokat teszi: Bukarest (főleg magyar) 12,000; Braila (főleg magyar) 1500; Csoplea (főleg bolgár) 600; Krajova (magyar) 1000; Kimpulung (magyar) 75; Popest (főleg bolgár) 800; Plojest (magyar) 1300; Rimnik (magyar) 120; Târgovist (magyar) 75.

A reformátusok öt egyháza: Bukarest, Pitest, Plojest, Braila-Galac és Szászcut (ez utóbbi megszünt). Az egyházi hivatalos statisztikában a következő számmal szerepelnek fiókegyházaikkal együtt: Bukarest 7067, Pitest 405, Plojest 637, Braila-Galac 516, összesen 8625, mind tiszta magyarok. Azonban egy jó nagy részt számba nem lehet venni, s így Kovács egész megnyugvással teheti 30,000 lélekre az állandóan déli Romániában lakó magyarok számát. Azt hiszem, ez a szám inkább túlzottan alacsony volt akkor is, annál inkább az ma. 1886-ban például Krajován 4000 lelket vesz fel Kubinszky püspök, tehát négyszer annyit, mint 12 év előtt. Számít 18 kath. és 6 református és 1 ág. hitv. templomot. Aki a legutóbbi fejleményeket tekintetbe veszi, különösen a háború és a vasút-megnyitás következményeit; azt, hogy például Bukarestben

majd minden harmadik ember tud magyarul; nyilvános helyen vendéglők, bérkocsisok, hordárok, cselédség majd mind; hogy magam tudok a vidéken gazdaságot, ahol az igazgatótól kezdve a legutolsó béresig, sőt még a napszámos is mind magyar, azt hiszem, nem merészség azt állítani, hogy a 30,000-nél több, 45,000 vehető alapul bátran az összeszámításnál, s ez is inkább alatta, semmint felette áll az igazságnak. Hisz a bukaresti magyar kaszinónak magának 1500 tagja volt, s magyar van mindenütt.

A hivatalos statisztika 1899-ből Moldvában 24,529, déli Romániában 76,462, Dobrudzsában 3117-re, összesen tehát 104,108-ra teszi az osztrák-magyar alattvalók számát, akiknek túlnyomó nagy része bizonyosan magyar.

Természetesen az összeszámlálás ideje is sokat határoz. Ha a népszámlálás a nemzetközi megállapodások szerint karácsony táján eszközöltetett, akkor nyugodtan lehet a különösen aratás idejére Moldvába menő magyar munkások nagy száma miatt 200,000-re is becsülni a nyáron át ott tartozkodó magyarok számát.

Hintz János a maga derék és felette érdekes kis művében (*Das wandernde Siebenbürgen*, 1876.) 25,000 emberre teszi átlag azoknak számát, akik Erdélyből évente munkát keresni mennek Romániába, s onnan visszatérnek. Okoskodása meggyőző s így állítását elfogadom. Tenne tehát az Olteniában és Munteniában tényleg állandóan ott levő magyarság 70,000 lelket; ehhez hozzáadva a moldvai magyarokat közel 60,000-ben és a bukovinaiakét több mint 10,000-ben: volna az összes állandó magyar lakosság száma Bukovinában és Romániában körülbelül 140,000 lélek. A mihez jönne a most érintett ideiglenesen ott tartózkodó munkássereg.

László Mihály a végeredmény tekintetében nagyon mesze túl megy ezen. Ő 250,000-re teszi tisztán a csángók és székelyek számát a bukovinaiak és az Olteniában és Munteniában lakók nélkül. Azt állítja, hogy Jerney kivételével mind csak felekezeti szempontokon haladtak, sőt adataik még a katolikus csángóságról és székelységről is hibás s megbízhatatlan román vagy olasz szóra (olaszok a csángók papjai) építenek. Nem vagyok abban a helyzetben, amint bizonyára nincsen senki sem, hogy határozott ítéletet mondhassak e kérdésben: mikor még az is kérdés, meddig kell egy románo-

sodó községet még mindig magyarszámba venni; hanem a felekezet szerinti összeírást tekintve, kétségkívül szembeszökő az, hogy mindig nagyobb és nagyobb szám mutattatik ki, annak ellenére, hogy minden tényező, minden író elismeri hogy a nemzetiséggel együtt pusztul a felekezet is, s az elrománosodott községek áttérnek az orthodox egyház kebelébe. E feltűnő körülmény, — valamint a felekezeti felfogás is — okot ad hinni, hogy a számítások csakugyan nem pontosak, s ha talán nem is oly mértékben, mint László Mihály hiszi, de mindenesetre elűtő s talán nagyobb számot eredményezne egy pontos és elfogulatlan összeírás, mely a nemzetiség szempontját is kellő figyelemre méltatná.

(Befejezése a következő füzetben.)

György Endre,